

GRAFITI SA GRČKIH POSUDA IZ RAZORENOG ILIRSKOG GRADA DAORSONA IZNAD SELA OŠANIĆA KOD STOCA U HERCEGOVINI

Zdravko Marić
Sarajevo

OPĆI PODACI O GRAFITIMA IZ DAORSONA

Prilikom terenskih arheoloških istraživanja od 1963. do 1981. godine u ruševinama helenističkog ilirskog grada Daorsona sa utvrđenjem na grebenu iznad potoka Radimlje,¹ pronađena su 73 fragmenta posuda, uglavnom amfora, sa urezanim i, jednom, obojenim grafitima (Tab. 11,67). Urezani grafiti otkriveni su i sa donje strane okruglih dviju malih posuda (Tab. 7,45; 12,72). Skoro svi grafiti su oznake za neka semitska,² starogrčka³ (therska, kretska, jonska, atička, korintska, halkidička) i italička⁴ (etruščanska, umbrijska, oskijska, latinska) slova.

Tih godina (1963–1991) na području Jugoslavije je bilo poznato desetak grafita na grčkim posudama, isključivo iz ostataka grčkih kolonija na istočnoj jadranskoj obali, ili iz helenističkih makedonskih naselja. Do toga vremena nije objavljen niti jedan grafit sa grčkih posuda predrimskog vanhelenskog Balkanskog poluotoka.

Dešifriranje tih grafita u latinicu nitko nije znao u Nacionalnom arheološkom muzeju u Ateni, u Grčkom arheološkom institutu u Ateni, u Engleskom arheološkom institutu u Ateni, Američkoj školi za klasične studije u Ateni, Njemačkim arheološkim institutima u Ateni, Rimu i u Madridu, Rimsko–Germanskoj komisiji Njemačkog arheološkog instituta u Frankfurtu a. M., kao ni u bilo kojoj arheološkoj instituciji bivše Jugoslavije. Ovako veliki broj grafita sa grčkih posuda iz

¹ Marić 1973, 173-235; isti 1977, 5-99, Taf. 1-37; isti 1995a 30-72 Taf. 1-24; isti 1995b 43-65 Tab. 1-25; isti 1996, 7-33; isti 2000, 37-52.

² Encyclopaedia Britannica 662-664 Fig. 1, 665 Fig. 3; Hrvatska enciklopedija I 222-226; Dussaud 1924; Grimm 1923; Sethe 1926; Tentor 1931.

³ Hrvatska enciklopedija 224-226.

⁴ Hrvatska enciklopedija 226-228.

zadnjih stoljeća pr.n.e.⁵ pronađen u jednom naselju vrlo je značajan za proučavanje najstarije pismenosti u našim krajevima, i određuje putokaz za pronalaženje ostalih mnogobrojnih grafita u južnim dijelovima sjeverozapadnog Balkana.

Ovakve, nedešifrirane, grafite u vrijeme njihovog pronalaženja nitko nije htio objaviti niti 1991. godine, u obliku koji sada pokušavam objaviti uvjeren da će ih pročitati neki stručnjak za dešifriranje starogrčkih i drugih starih grafita iz stoljeća prije nove ere na ovdje priloženim ilustracijama.

Radi lakšeg razumijevanja ilustracija dodajem zajedničke podatke o svim fragmentima amfora (za vino) sa grafitima. Svi su fragmenti sa vanjske strane uglačani i blijedožute boje, a sa unutrašnje strane blijedocrvenkaste boje i prekriveni horizontalnim paralelnim uskim kanelurama i rebrima između njih. Unutrašnjost amfora dobila je spomenuti oblik površine pri izradi amfora na lončarskom točku.

Jedan fragment grčkih posuda sa grafitima izgubio se u zgradi Arheološkog odjeljenja Zemaljskog muzeja u Sarajevu prilikom raznoraznih premještanja pokretnog arheološkog materijala iz razorenog helenističkog grada Daorsona.

U ovom tekstu pokušavam dati osnovne podatke o grafitima sa Ošanića, prema nevažnom redosljedu:

⁵ Marić, rad u ovom Godisnjaku, Tab. 1-8.

Red. br.	Grafit	Pismo	grčki	klasični latinski	glas
1.	√	lihyanic (južnosemitsko) ⁶		H	h
	+	ciparski, aramenijski, feničanski	TAU	T	t
	1	feničanski, moabitski (natpis kralja Meše) ⁷	GIMEL	G	c, g
2.	<	etruščanski, therski, latinski	GAMMA	G	c, g
3.	Λ	latinski	ALFA	A	a
4.	Α	jonski, halkidički, etruščanski, latinski	ALFA, RO	A, R	a, r
5.	Ⲁ	jonski, halkidički, etruščanski, latinski	ALFA	A	a
6.	Ⲑ	????			
7.		ΑΤΧΡΣΟΙ V		DARSOI	Y
	Χ	jonski, etruščanski, latinski	HI	H	h
	+	feničko	TAU	T	t
	Δ	grčki	DELTA	D	d
	Ⲁ	grčki, latinski	ALFA	A	a
	Ρ	jonski, halkidički, etruščanski,	RO	R	r
	/	stari latinski, halkidički	SIGMA	S	s
	Ο	stari latinski, grčki	OMIKRON	O	o
	Ι	jonski, halkidički, etruščanski, umbrijski, oskijski, latinski	JOTA	I	i
8.	Ⲁ	jonski, halkidički	MI	M	m
9.	Ⲁ	lihyanic (južnosemitski) ⁸			h
10.	Δ	grčki	DELTA	D	d

⁶ Encyclopaedia Britannica 663 Fig. 1h.

⁷ Enciklopedija leksikografskog Zavoda 1, 73.

⁸ Encyclopaedia Britannica 663 Fig. 1h.

Red. br.	Grafit	Pismo	grčki	klasični latinski	glas
11.		fenički (sjevernosemitski)	ALFA	A	a
12.		????			
13.		grčki, latinski ⁹	ALFA	A	a
14.		jonski, therski, halkidički	DELTA	D	d
15.		grčki, latinski	LAMBDA	L	l
16.		feničanski (semitsko, hebrejsko) aramenijski	TAU	T	t
17.		umbrijski TETA, therski OMIKRON		T, O	o
18.		lihyanic (južnosemitski)			h
19.		jonski, halkidički, latinski	MI	M	m
20.		grčki, latinski	ALFA	A	a
21.		grčki (jonski), latinski	ALFA	A	a
22.		grčki	FARO	FARO	
		moabitski, sjevernosemitski KOF, etruščanski FI	FI	F	f
		grčki, latinski	ALFA	A	a
		jonski, halkidički, etruščanski	RO	R	r
		semitski AJIN, grčki OMIKRON	OMIKRON	O	o
23.		etruščanski, latinski	IPSILON	Y, V	u, y
24.		grčki, latinski	ALFA	A	a
25.		jonski, etruščanski, latinski	HI	X	ks
26.		Y jonski, halkidički IPSILON, etruščanski, lat. E=EPSILON	E	YE	ye
27.		jonski, halkidički, etruščanski, umbrijski, oskijski, latinski I, jonski, latinski N	JOTA	I, N	in

⁹ Hrvatska enciklopedija 227 sl. 14.1.

Red. br.	Grafit	Pismo	grčki	klasični latinski	glas
28.		grčki i latinski N, tarentinsko-jonski c.280 B.C.		NA	na
29.		jonski, halkidički, latinski	MI	M	m
30.		grčki, latinski	ALFA	A	a
		N jonski, latinski	NI	N	n
		grčki	GAMMA	C	c, g
31.		jonski, halkidički, latinski	LAMBDA	L	l
32.		jonski, halkidički, latinski	ETA	H	h
		grčki, latinski	ALFA	A	a
		jonski, halkidički, etruščanski, umbrijski, oskijski, latinski	JOTA	I	i
		sindirli, fenički ¹⁰	TAU	T	t
33.		tarentinsko jonski c. 280. B.C. ¹¹	ALFA	A	a
34.		hebrejski SAMEK, therski ZETA, jonski KSI			
35.		jonski, halkidički, latinski	MI	M	m
		grčki, latinski	ALFA	A	a
		therski, jonski, halkidički, etruščanski	RO	R	r
36.		jonski, halkidički, etruščanski, umbrijski, oskijski, latinski	JOTA?	I?	i
37.		jonski, halkidički, etruščanski	BETA	B	b
38.		semitsko (natpis kralja Meše), feničko	GIMEL		g
		etruščansko (I<C)	GAMMA	C	g, c
39.		jonski, halkidički, etruščanski	KAPPA	K	k
		sjevernosemitsko (natpis na Ahiramovom sarkofagu, natpis kralja Meše i dr.)	AJIN	O	o

¹⁰ Enciklopedija leksikografskog Zavoda 1, 73 "Natpis iz Sindirlija".

¹¹ Encyclopaedia Britannica 666 Fig. 4.a/1.

Red. br.	Grafit	Pismo	grčki	klasični latinski	glas
40.		halkidičko, etrušćansko (l<C)	GAMMA	C	g, c
		tarentinsko–jonski, c. 280. B.C.	ALFA	A	a
41.		jonski, halkidički	LAMBDA	L	l
42.		sjevernosemitski	AJIN	O	o
		thersko, jonsko, halkidičko, etrušćansko	OMIKRON	O	o
		grčko, latinski	JOTA	I	i
		klasični grčki	FI		f
43.		sjevernosemitski (Ahiramov sarkofag) ¹²	KAF	–	
		jonski, etrušćanski	PSI	–	
44.		grčko, latinski	JOTA	I	i
		klasični grčki i latinski	ALFA	A	a
		klasični i stari grčki i latinski	HI	X	ks
45.		therski, halkidički	ALFA	A	a
46.		semitski (natpis kralja Meše), etrušćanski	GIMEL GAMMA	C	g
47.		therski	IPSILON	V, u, y	u, y
48.		jonski, halkidički, latinski	ETA	H	h
49.		sjevernosemitski (natpis kralja Meše)	TAU	T	t
		jonski, etrušćanski, stari latinski	HI	X	ks
50.		jonski	GAMMA	C	g, c
		therski, jonski, halkidički	KAPPA	K	k
51.		jonski, halkidički	LAMBDA	L	l

¹² Enciklopedija leksikografskog Zavoda 1, 73 “Ahiramov sarkofag”.

Red. br.	Grafit	Pismo	grčki	klasični latinski	glas
52.		sjevernosemitski (natpis kralja Meše)	GIMEL	C	g, c
		fenički, etruščanski	GIMEL	C	g, c
		semitski	TAU	T	t
		jonski, etruščanski X	HI	X	ks
53.		jonski	ETA	H	h
54.		jonski, halkidički, etruščanski, latinski	RO	R	r
55.		kretski, therski ¹³	OMIKRON	O	o
		umbrijski	ETA	H	h
56.		starolatinski ¹⁴	RO	R	r
57.		starogrčki i starolatinski	JOTA	I	i
		sinajsko L, jonski	GIMEL, GAMMA	C	c, g
58.		halkidički, starolatinski	ALFA	A	a
		sjevernosemitski	TAU	T	t
		jonski, etruščanski, starolatinski	HI	X	ks
59.		starosemitski (gimel=g), starolatinski c	GAMMA	C	g, c
60.		therski	IPSILON	V	y
61.		etruščanski	IPSILON	V	y
62.		starosemitski (gimel=g), etruščanski l < C	GAMMA	C	g, c
63.		grčki, latinski	ALFA	A	a
64.		jonski, halkidički, latinski	LAMBDA	L	l
65.		therski	IPSILON	V	y

¹³ Encyclopaedia Britannica 665 Fig. 2 grčki kretski.

¹⁴ Ebert 1924 Taf. 33 Altitalische Alphabete – Faliskisch.

Red. br.	Grafit	Pismo	grčki	klasični latinski	glas
66.		oskijski	JOTA	I	i
67.		?			?
68.		jonski, etruščanski	EPSILON	E	e
		jonski, halkidički	IPSILON	V	y
69.		sinajsko pismo ¹⁵	TAU	T	t
70.		sjevernosemitski (Ahiramov sarkofag)	TAU	T	t
71.		sinajsko pismo L	GIMEL	C	g, c
		grčki, latinski	ALFA	A	a
		therski, jonski, halkidički, latinski	KAPPA	K	k
		grčko, latinski	JOTA	I	i
		grčko, latinski	MI	M	m
		starosemitski (gimel=g), starogrčki (etruščanski l<C)	GAMMA	C	g, c
72.		feničko (sjevernosemitsko)	TAU	T	t
		sjevernosemitsko	SIN	S	s

¹⁵ Enciklopedija leksikografskog Zavoda 1, 73 „Sinajsko pismo“. Pomoćna literatura za grafite: Pauly-Wissowa 1894, 1611-1630.

* Pomoćna literatura za grafite:

Pauly-Wissowa: Real-Encyclopedie der classischen Altertumswissenschaft, Neue Bearbeitung, Erster Band. Stuttgart 1894. S.1611-1630.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Prema obliku oboda amfora za vino Dasen Vrsalović je 1979. godine sve amfore pronađene u ostacima grada Daorson-a datirao u vrijeme između 270. g.st.e. i kraja 1. stoljeća stare ere.¹⁶ Nijedan ovdje obrađen grafit nije bio urezan niti naslikan na obodu amfora, već na raznim dijelovima njihovih površina, pa ipak sa sigurnošću možemo prihvatiti datiranja D. Vrsalovića, jer su skoro svi fragmenti amfora pronađeni u ruševinama grada Daorson-a između sela Ošanića tokom istraživanja od 1963. do 1981. godine.

Grubim proučavanjem literature o predrimskim amforama utvrđeno je da su svi znakovi (slova) u grafitima iz helenističnog grada Daorsona dijelovi raznih alfabeta sa područja Male Azije, Arabije, južnih dijelova Grčke, južne i zapadne Italije – sjevernosemitski (sjevernohebrejski), južnosemitski (južnohebrejski), grčki, italički i latinski alfabeti i sinajsko pismo.

Slova (znakovi) na grafitima i sličnim njima javljaju se najprije u 13. st.pr.n.e. (natpis na sarkofagu bybloskog kralja Ahirama), zatim u natpisu moabitskog kralja Meše iz 9. stoljeća st.e., u Cumai (Italija) u 6. stoljeću, latinskom (1) praeneste u 6. stoljeću, u (2) kolonijalnom latinskom tipu oko 268. g.st.e. i u (3) urbanom latinskom tipu iz vremena oko 133. g.st.e.¹⁷

Većina amfora za vino sa Ošanića je, prema D. Vrsaloviću, grčkoitalskih oblika. Samo nekoliko amfora sa Ošanića, je, prema Vrsaloviću kampanijskog porijekla i mogu se datirati u vrijeme između 150. i 50. g.st.e.

Na grafitima grada Daorson-a nisu zastupljena sva slova sinajskih, južnosemitskih, sjevernosemitskih, grčkih, italičkih ni latinskih pisama jer je grad Daorson izuzetno malo istražen. Najdetaljnija istraženost ovog grada, u nekoj budućnosti, ne garantiraju pronalaženje svih slova (znakova) starih spomenutih alfabeta. Niti istraženost tih alfabeta nije dovršena, ali se već danas može tvrditi da je južnosemitski (južnohebrejski) alfabet otac arapskog pisma, a da su iz sjevernosemitskog alfabeta nastali svi alfabeti današnjeg kršćanskog svijeta, što treba zahvaliti Feničanima i njihovim kolonijama (Kartaga, Malta, na Siciliji, Sardiniji i Španiji).

Slova na grafitima amfora grada Daorsona porijeklom su iz vrlo udaljenih područja, od najistočnijih mediteranskih do zapadnih talijanskih sredozemnih

¹⁶ Vrsalović 1979, 345–351 Taf. 86–89.

¹⁷ Encyclopaedia Britannica 666–667.

obala iz velikih vremenskih raspona. Između najstarijih i najmlađih slova i znakova za slova je vrijeme najranijih i najmlađih slova i znakova za slova vremenski udaljeno oko 1.200 godina. Nastali su urezivanjem, rijetko oslikavanjem i punktiranjem (T. 8.68) mnogobrojnih ljudi iz različitih vremenskih perioda, vrlo različitog etničkog porijekla, u vrijeme upotrebe amfora čije smo ostatke pronašli u helenističkom ilirskom gradu Daorson-u. Vino se očigledno transportiralo u amforama brodovima koji su plovili Neretvom, Jadranskim, istočnim Sredozemnim i Egejskim morem. Crteži trgovačkih i ratnih brodova na 9, do sada pronađenih, brončanih daorskih novčića, i sakupljanje više tisuća fragmenata amfora za vino za grad i iz grada Daorson-a svjedoče o trgovini brodovima, proizvedenim, najvjerojatnije, u Tasovčićima kod Čapljine. Glavna luka daorskih brodova i stranih brodova koji su trgovali sa Daorsima, bila je luka Neum na čijem morskom dnu leže ostaci brojnih brodova sa amforama.

Brodove je na dnu neumske luke otkrio podmorski ribolovac Tomislav Ožegović, tadašnji student Veterinarskog fakulteta u Sarajevu. T. Ožegović je na morskom dnu 1980. godine, na dubini od oko dvadesetak metara otkrio 5–6 brodova sa grčkim amforama iz 2/1. stoljeća prije nove ere i bizantijskim posudama iz 9–10. stoljeća nove ere.¹⁸ Fragmente amfora je T. Ožegović predao Arheološkom odjeljenju Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Nijedna arheološka institucija niti podvodni arheolog nisu se zainteresovali za ovaj nalaz i bogato nalazište potopljenih brodova i amfora u Neumu. Tako je proteklo 24 godine od otkrića brodova i amfora na dnu neumske luke, iz koje je otplovljavalo i u koju je stoljećima doplovljavalo mnoštvo brodova iz raznih mediteranskih zona sa raznom robom, ne samo sa amforama i vinom i uljem.

¹⁸ Marić 1988, 57–59. O značaju daorskih brodova koji su prevozili robu u širem rejonu neretvanskog kanala vidi Kozličić 1981, 163–188.

Zusammenfassung

GRAFFITI AUF GRIECHISCHEN GEFÄßEN AUS DER ZERSTÖRTEN ILLYRISCHEN STADT DAORSON IN DER NÄHE DES DORFES OŠANIĆI BEI STOLAC IN DER HERZEGOWINA

Während der Ausgrabungen von 1963 bis 1981 in der illyrischen hellenistischen Stadt Daorson, die über dem kleinen Fluss Radimlja bei dem Dorf Ošanići liegt, wurden u.a. 73 Gefäßfragmente mit Graffiti freigelegt. Diese Graffiti werden hier zum ersten Mal vollständig publiziert und der wissenschaftlichen Öffentlichkeit zur Verfügung gestellt (Taf. 1-12).

In 69 Fällen befanden sich die Graffiti im oberen Teil (Schulterbereich) und am bauchigen Körper der Amphoren, hingegen zweimal auf dem flachen Boden von kleinen Gefäßen. Dabei handelt es sich in der Regel um Tongefäße, bei denen die Graffiti bis auf eine Ausnahme mit einer roten Bemalung (Taf. 11, 67) ausschließlich eingeritzt waren. Einen weiteren Einzelfall bildet eine kleine Bronzeschüssel, deren ausladender Rand punktierte Zeichen aufweist (Taf. 11, 68).

Die Amphoren aus Daorson wurden von D. Vrsalović in die Zeit von 270 bis zum Ende des ersten vorchristlichen Jahrhunderts datiert (Vrsalović 1979). Dieser Periode sind ebenso die meisten Fragmente mit Graffiti zuzuordnen. Unter diesen sind jedoch Zeichenformen zu erkennen, die in einen viel breiteren Zeitrahmen entstanden sind, so dass zwischen den ältesten und den jüngsten Buchstabenform mit einem Abstand von ca. 1200 Jahre zu rechnen ist.

Ohne diese Handzeichnungen ausführlich dechiffrieren zu wollen (das wird Spezialisten überlassen), soll hervorgehoben werden, daß sie stark auf einige nordsemitische (nordhebräische), südsemitische (südhebräische), altgriechische (therische, kretische, ionische, attische, korinthische und chalkydische) Buchstaben hindeuten.

LITERATUR

- Grimm, H.* (1923), *Althebräischen Inschriften*. Hannover.
- Dussaud, R.* (1924), *Les inscriptions phéniciennes du tombeau d'Ahirom, roi de Byblos*. Paris.
- Encyclopaedia Britannica*, Volume 1, A to Anstey – Chicago, London, Toronto, Geneva, Sydney, Tokyo, Manila 1967.
- Enciklopedija leksikografskog zavoda* 1, A-Čus. Zagreb 1966.
- Hrvatska enciklopedija*, Svezak I, A - Automobil. Zagreb 1941.
- Kozličić, M.* (1981), *Prikazi brodova na novcu plemena Daorsa*. GZM 1980/1981. Sarajevo 1981, 163-188.
- Marić, Z.* (1973), *Arheološka istraživanja na gradini u Ošanićima kod Stoca 1963. godine*. GZM n.s. *Arheologija*, sv. 27-28 (1972/1973), 173-235.
- Marić, Z.* (1988), *Daorsi i Naron* (koreferat uz referat Nenada Cambia o Naroni). *Međunarodni simpozijum Bosna i Hercegovina u tokovima istorijskih i kulturnih kretanja u jugoistočnoj Evropi*. Sarajevo, 6-7. 10. 1988. Posebna izdanja, Sarajevo, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, 57-59.
- Marić, Z.* (1995a), *Die hellenistische Stadt oberhalb Ošanići bei Stolac (Ostherzegowina)*. Ber.RGK 76, 30-72, Taf. 1-24.
- Marić, Z.* (1995b), *Rezultati istraživanja utvrđenog ilirskog grada kod Ošanića blizu Stoca (1890-1978)*. *Hercegovina* 1 (9). Mostar 1995, 43-65 Tab. 1-25.
- Marić, Z.* (2000), *Helenistički uticaji na ilirsko pleme Daorsi*. *Godišnjak Sarajevo* 31/29, 37-52.
- Pauli-Wissowa*, *Real-Encyclopedie der classischen Altertumswissenschaft*. Neue Bearbeitung. Erster Band. Stuttgart 1894.
- Sethe, K.* (1926), *Der Ursprung des Alphabets. Die neuentdeckte Sinaischrift*. Berlin.
- Tentor, M.* (1931), *Pismo i postanak alfabeta*. Zagreb.
- Vrsalović, D.* (1979), *Arheološka istraživanja istočnog Jadrana*. Zagreb.

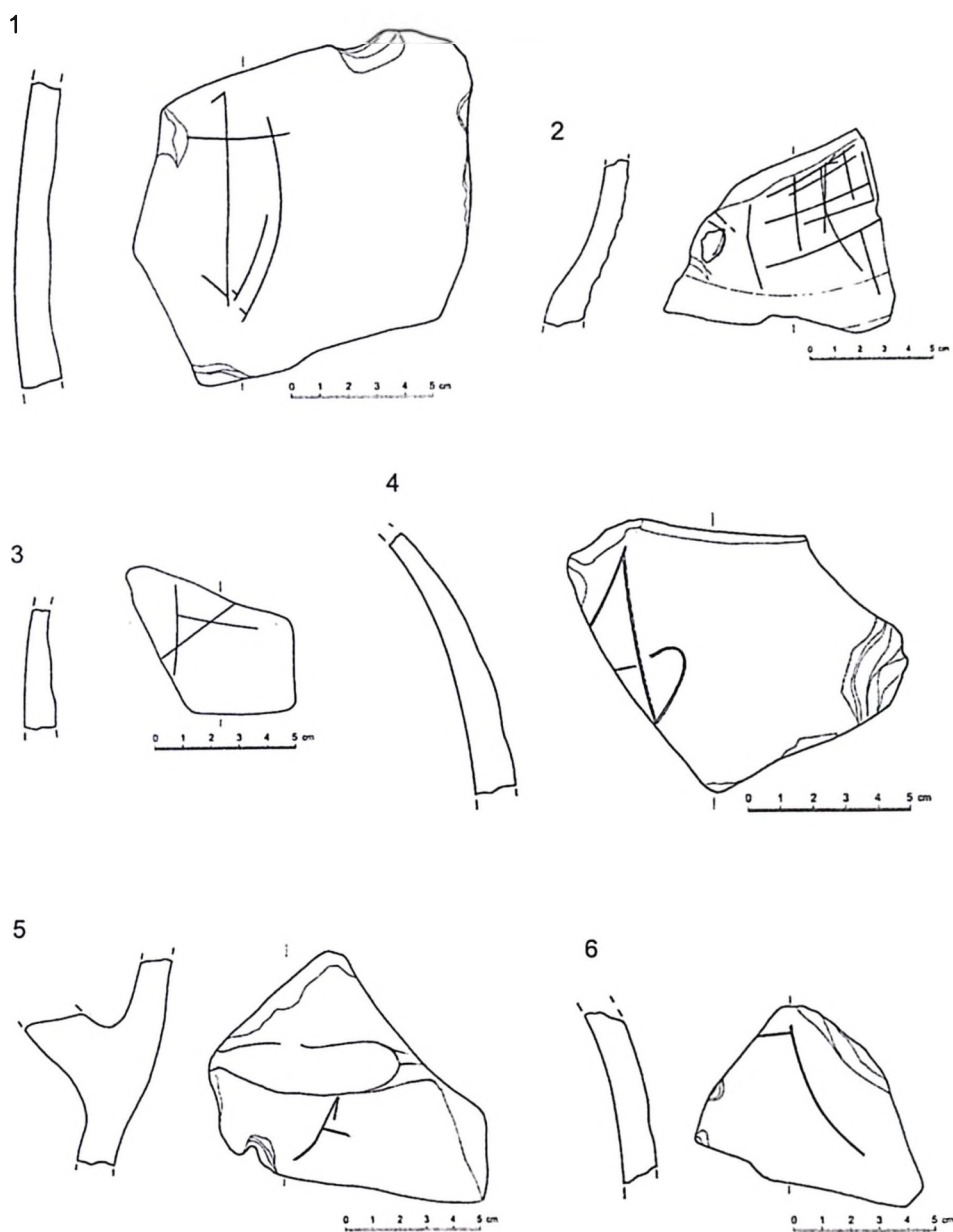

Tabla I

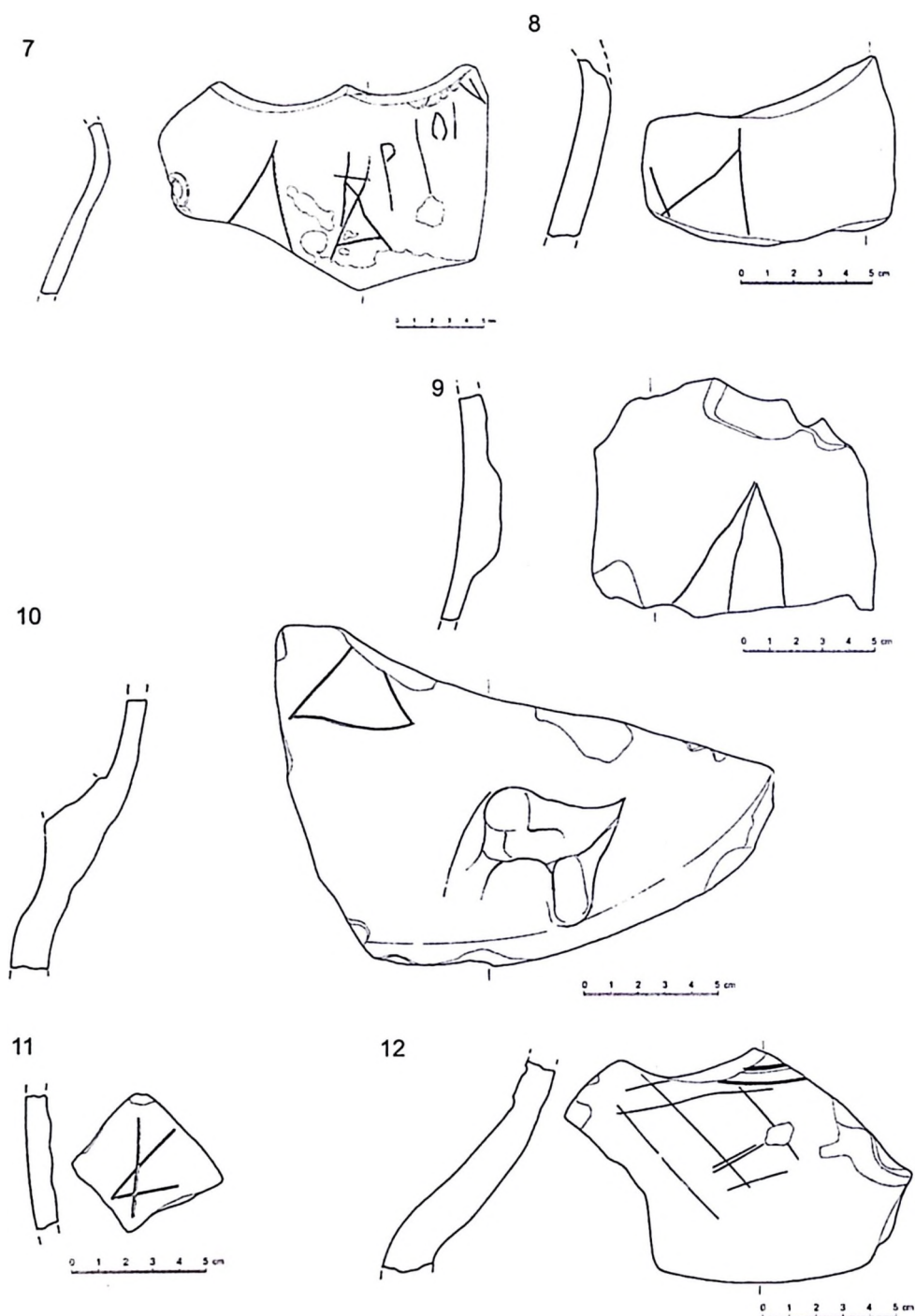
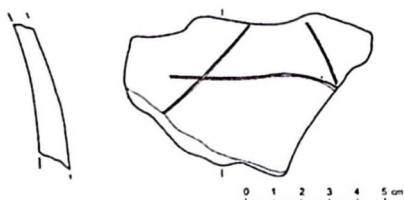
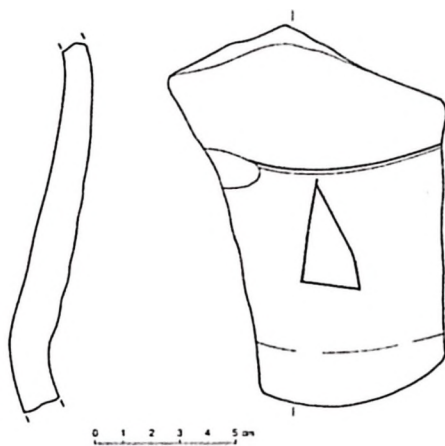

Tabla 2

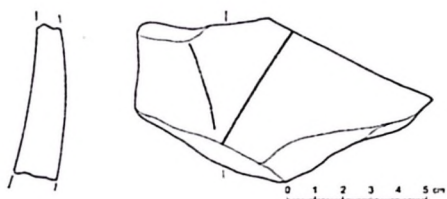
13

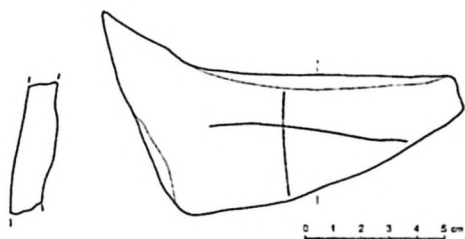
14

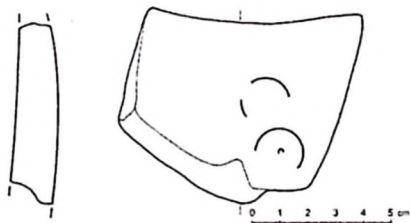
15

16

17

18

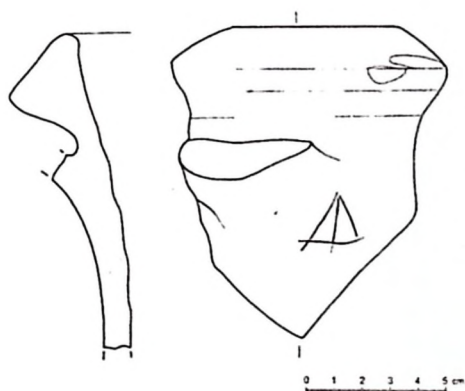
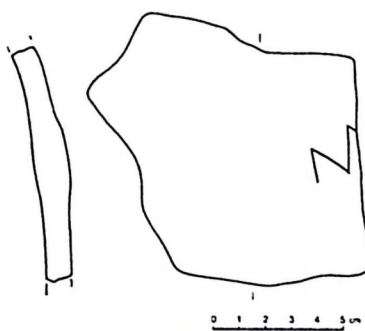
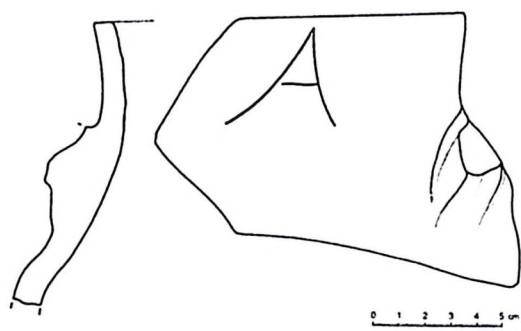

Tabla 3

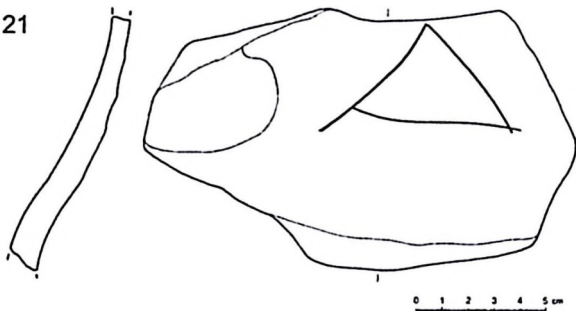
19

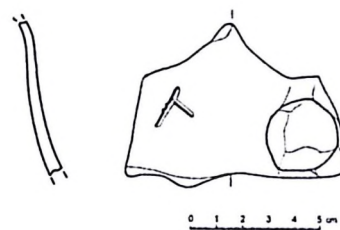
20

21

23

22

24

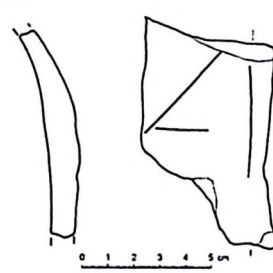
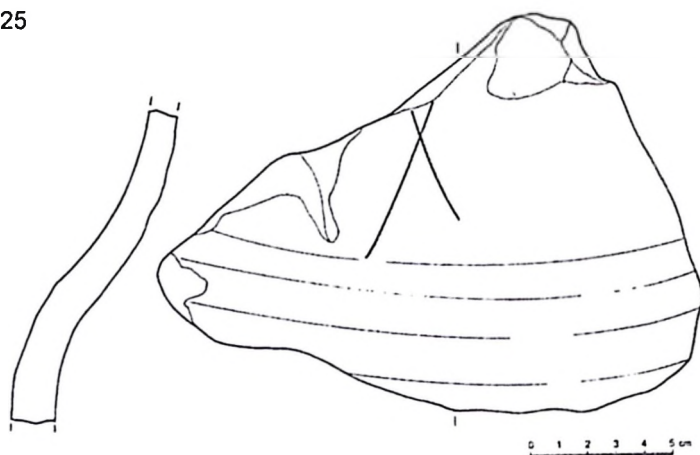
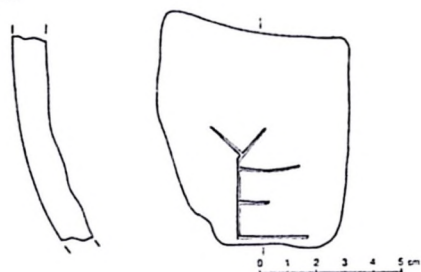

Tabla 4

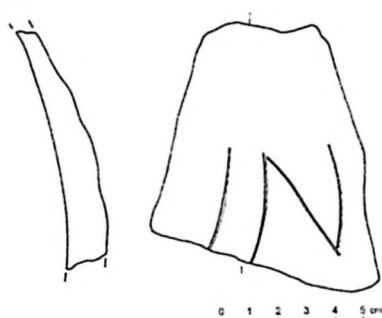
25

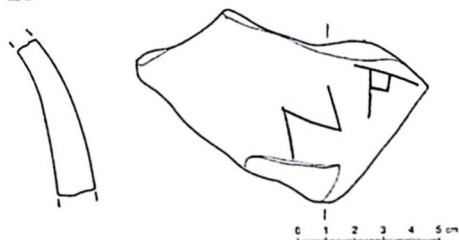
26

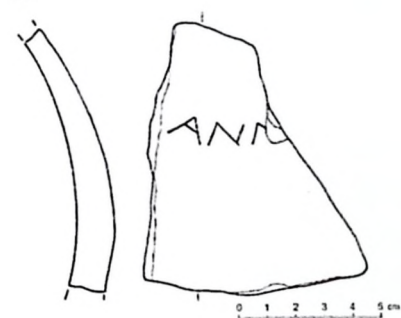
27

28

30

29

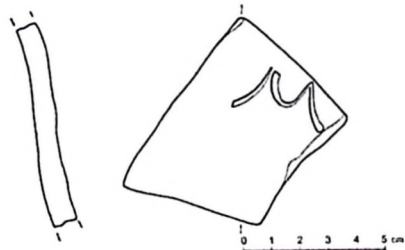
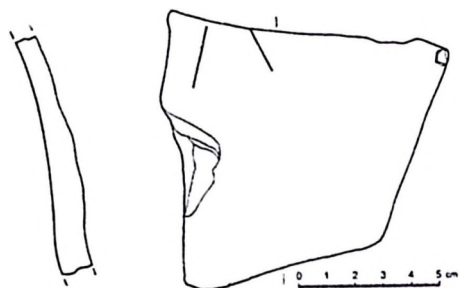

Tabla 5

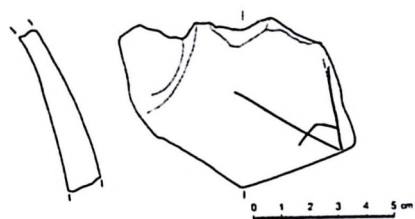
31

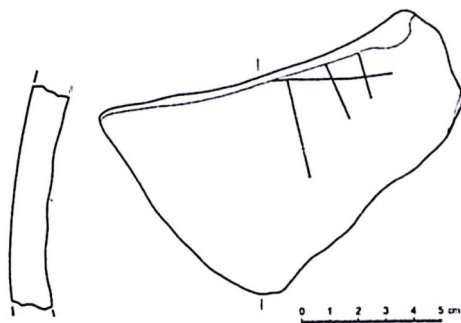
32

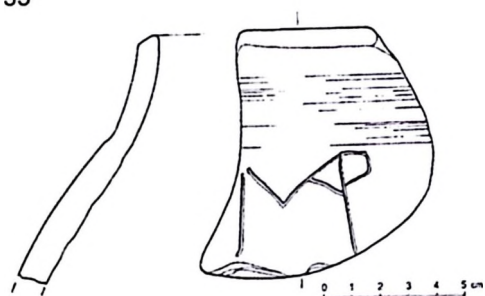
33

34

35

36

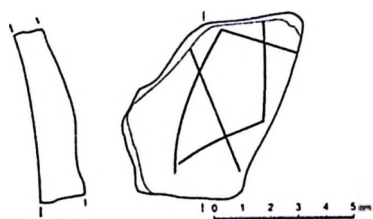

Tabla 6

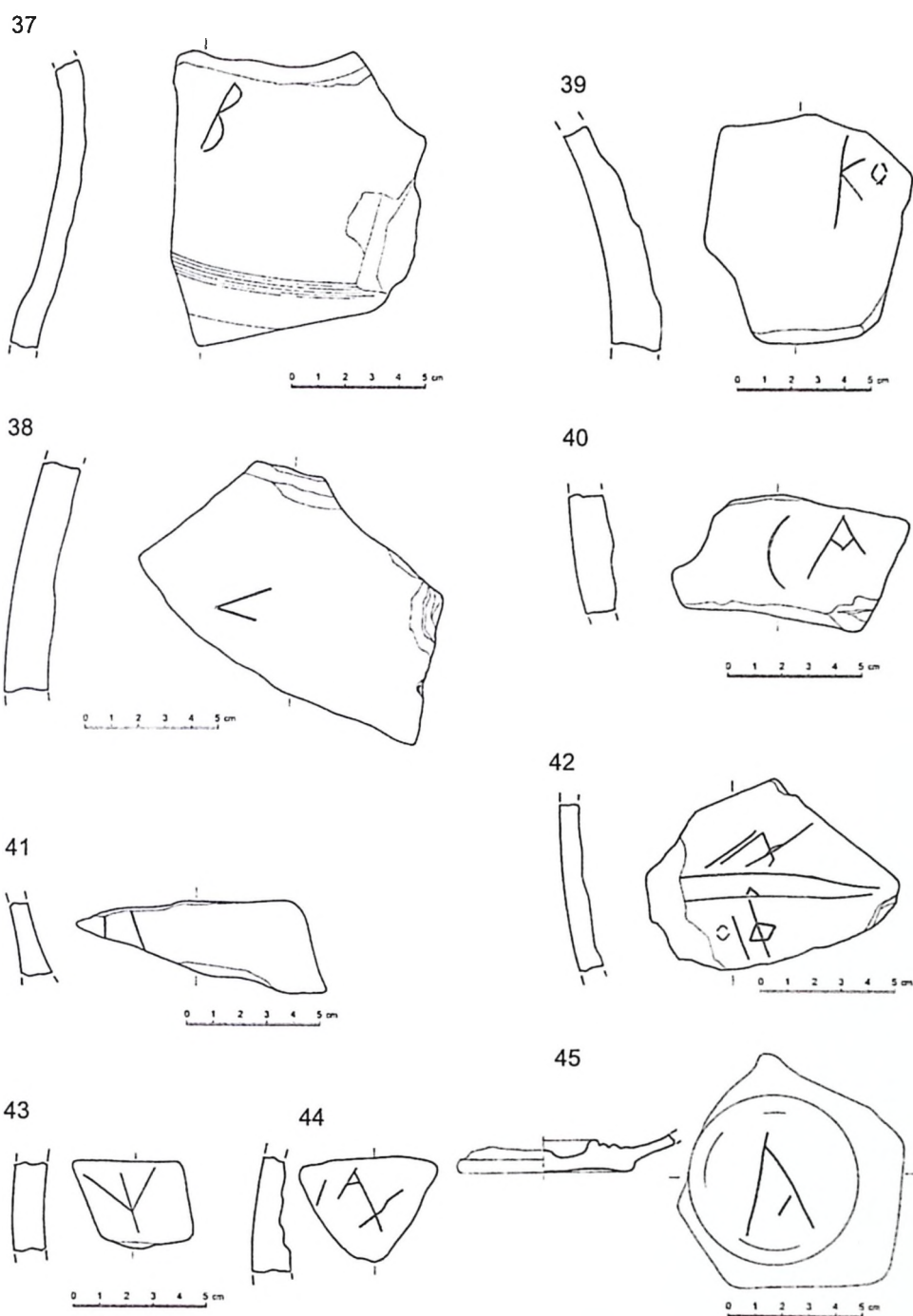
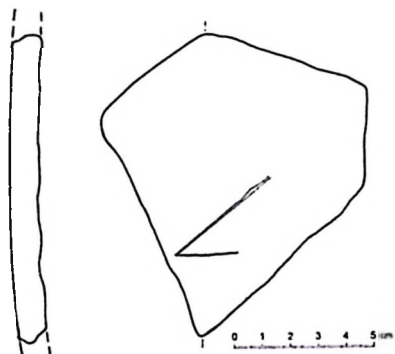
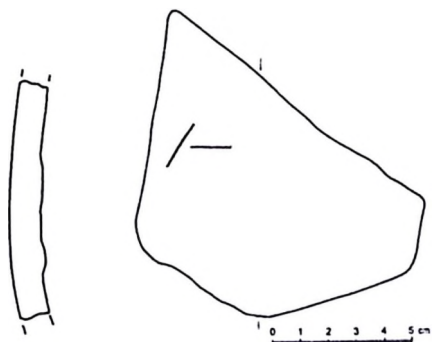

Tabla 7

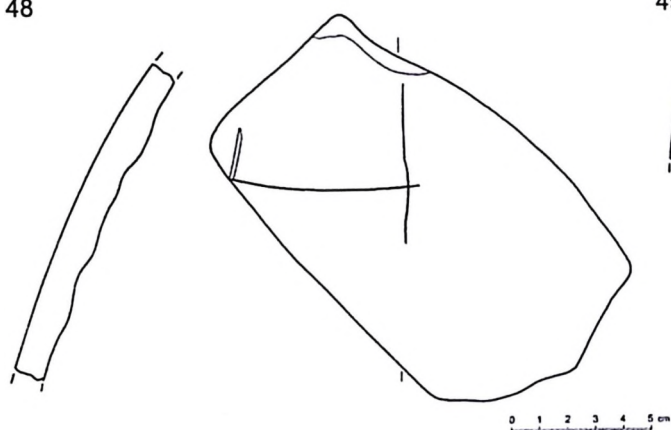
46

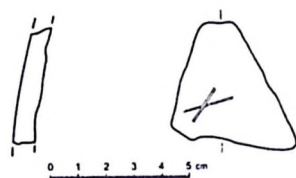
47

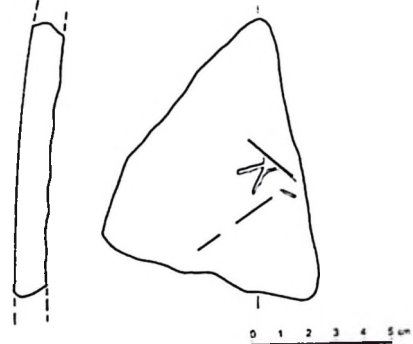
48

49

50

51

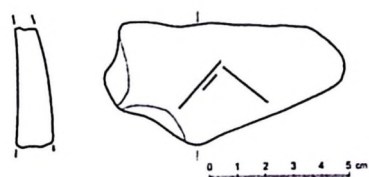

Tabla 8

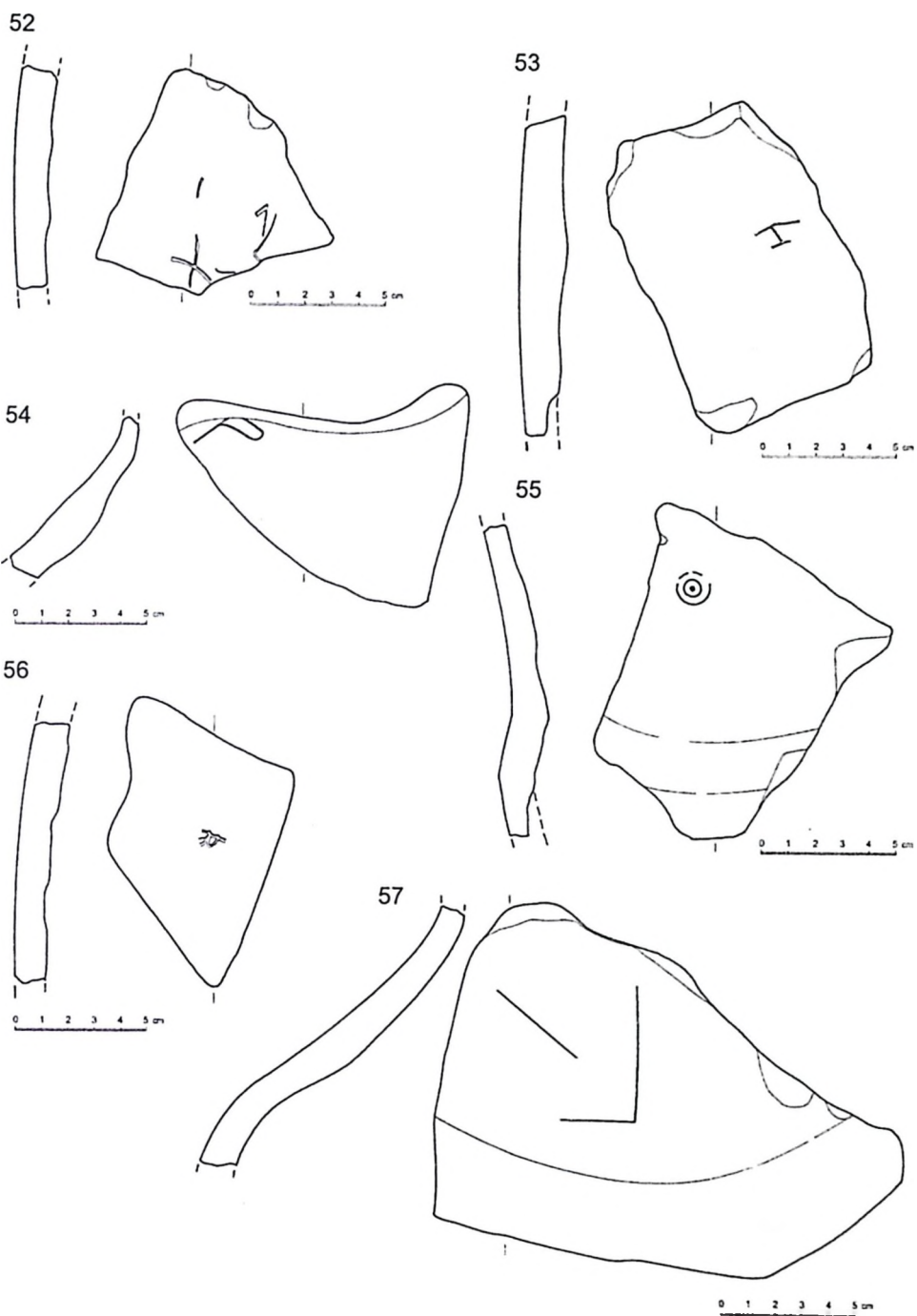
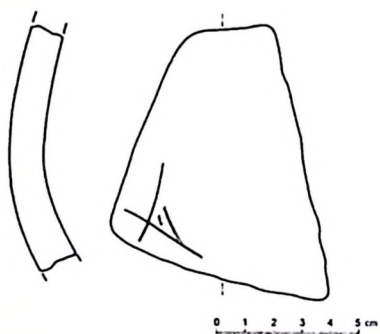
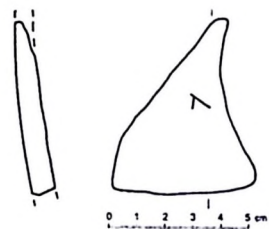

Tabla 9

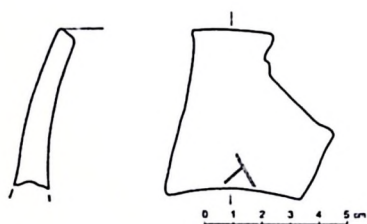
58

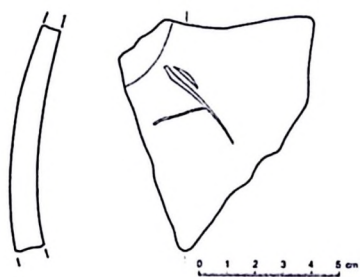
59

60

61

62

63

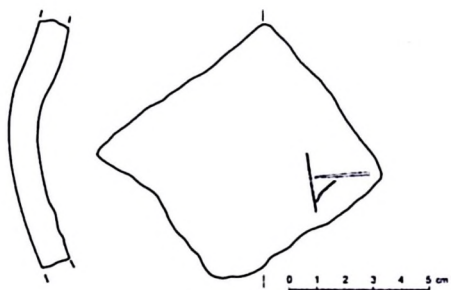

Tabla 10

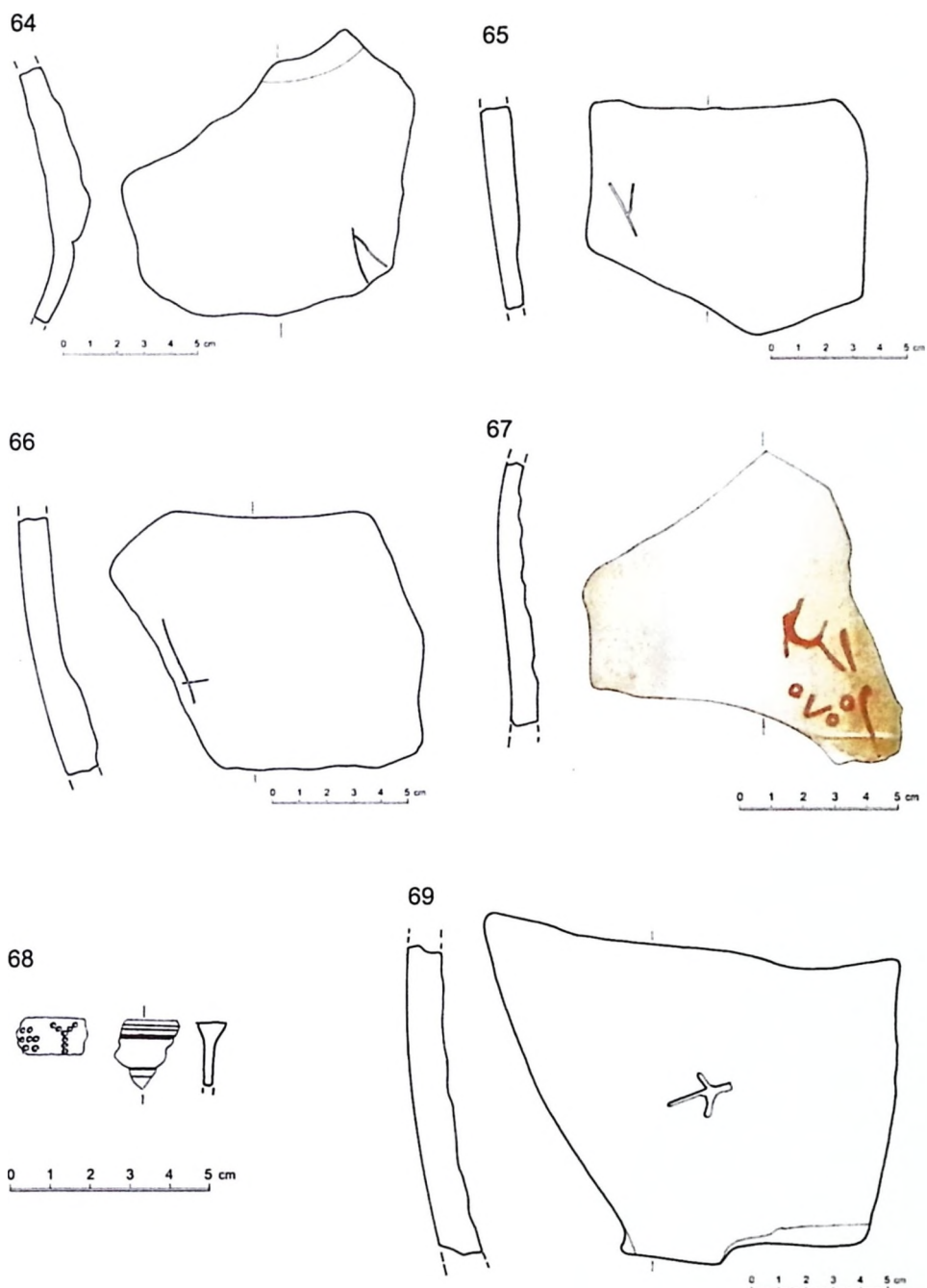
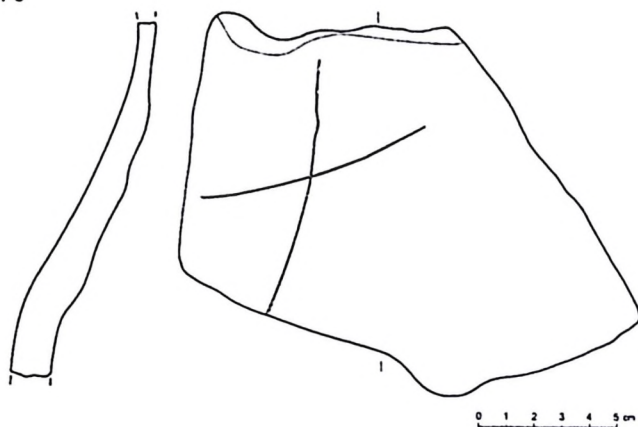
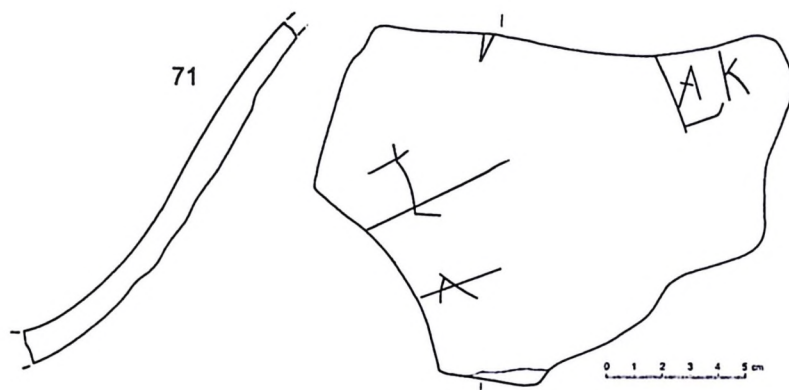

Tabla 11

70

71

72

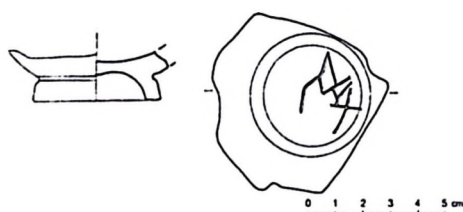
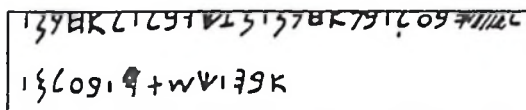
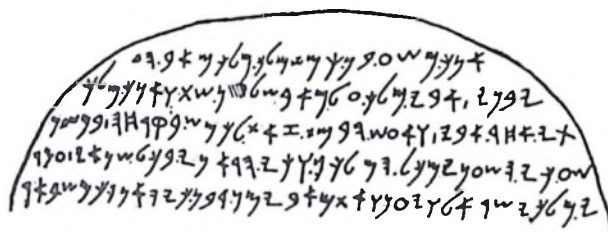

Tabla 12

PISMO NA SARKOFAGU KRALJA AHIRAMA (13. st.)
(Hrvatska enciklopedija, Svezak I, A-Automobil, Zagreb 1941, 224)

NATPIS MOABITSKOG KRALJA
MEŠE (9. st.)
(Hrvatska enciklopedija, Svezak I,
A-Automobil, Zagreb, 1941, 224)

SINAJSKO PISMO	AHIRAMOV SARKOFAG	NATPIS KRALJA MEŠE	NATPIS IZ SINDJIRLIJA	FENIČKO PISMO	SEMITSKI (HEBREJSKI) NAZIVI SLOVA
	K K				ALEF
	9 9				BET
	7 7				GIMEL
					DALET
					HE
	Y Y	Y Y	Y Y	Y Y	VAU
	I I	I I	I I	I I	ZAJIN
					HET
					THET
	2 2	2 2	2 2	2 2	JOD
					KAF
	L L	L L	L L	L L	LAMED
					MEM
					NUN
					SAMEK
	O O	O O	O O	O O	AJIN
	7 7	7 7	7 7	7 7	PE
					SSADE
	9 9	9 9	9 9	9 9	KOF
					REŠ
	W W	W W	W W	W W	SIN
	+ X	X X	X X	+ +	TAU

SINAJSKO PISMO I SEMITSKI ALFABETI
(Enciklopedija leksikografskog zavoda I, A-Ćus. Zagreb 1996, 73)

Prilog 2

GRČKI NAZIVI SLOVA	TERSKI	JONSKI	HALKIDIČKI	ETRUSKANSKI	UMBRIJSKI	OSKIJSKI	LATINSKI
ALFA	AAA	AA	AAA	A	AA	N	AA
BETA	ΓΚΕΒ	B	B	BBB	B	B	BB
GAMMA	Υ<	Γ	C^	Γ<C		>	<C
DELTA	Δ	Δ	▷DΔ	ΔD	q	Я	▷D
EPSILON	Ε F	Ε E	ΕΕΕ	ΕFE	Ε Ε	Ε	E
DIGAMMA			Γ	ΓEF	Γ Γ	Γ	F
ZETA	I ‡	I		I	‡ ‡	I	
ETA	Θ	H	ΘH	Θ Θ	Θ	Θ	H
THETA	⊕	⊕	⊕⊕	⊕⊕	⊙		
JOTA		I	I	I	I	I I	I
KAPPA	K K	K K	K K	K K	K	K	K
LAMBDA	Λ	Λ	ΛΛ	Λ Λ	Λ	Λ	ΛΛ
MI	Μ Μ	Μ	Μ	Μ Μ	Μ Λ	Μ	Μ
NI	Ν	Ν Ν	Ν Ν	Ν Ν	Ν Ν	Ν	Ν Ν
KSI		Ξ	+	Ξ Ξ			
OMIKRON	οοO	Ο Ο	Ο	Ο Ο			Ο
PI	ρ	ρ ρ	ρ ρ	ρ ρ	1	π	ρ ρ
SAMPI	σ	σ		σ σ	σ		
KOPPA	φ φ		φ	φ			φ φ
RO	ρ ρ R	P D	R P P D	ρ P	ρ	ρ	R R
SIGMA		Σ	Σ Σ Σ	Σ Σ	Σ	Σ	Σ Σ
TAU	T	T	T	T T	T	T	T
IPSILON	Υ	Υ V	Υ V	Υ	V	V	V V
HI		X		X			X
FI		ϕ φ	φ	φ			
PSI		ψ ψ	ψ	ψ			
OMEGA		Ω					

STARI GRČKI I ITALIČKI ALFABETI
(Enciklopedija leksikografskog zavoda 1, A-Čus. Zagreb 1966, 73)

NORTH SEMITIC										EARLY GREEK
AHİRÂM	RUEISEH	AZARBA'AL	IEHÎMELK	ABÎBA'AL	ELÎBA'AL	ŠAPATBA'AL	MEŠA'	ZINCIRLI	CYPRUS	
ח	ק	א	ק, כ	ק	ק	ק	ק	ק	ק	א, א
א	ג	א	א, י	א	א	א	א	א	א	א, ב
י	י		י	י	י	י	י	י	י	י, י
ד	ד		ד		ד	ד	ד	ד	ד, ד	ד
א			א			א	א	א	א	א, א
י		י	י		י	י	י	י	י	י, י, ו
י		י	י		י	י	י	י	י	י
ח	ב	ב	ח, ב		ב	ב	ח	ח		ב
⊕					⊙	⊙	⊙	⊕		⊕, ⊕
א	ז	ז	ז		ז	ז	ז	ז	ז	ז, ז
ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו, ו
ל		ל	ל	ל	ל	ל	ל	ל	ל	ל, ל
ס		ס	ס	ס	ס	ס	ס	ס	ס	ס
ש	ש	ש	ש		ש	ש	ש	ש	ש	ש
פ		פ				פ	פ	פ		פ
ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו
ו		[ו]	ו		ו	ו	ו	ו	ו	ו, ו
	ח		ח	ח			ח	ח		ח, מ
			פ			פ	פ	פ	פ	פ, פ
א			א	א	א	א	א	א	א	א, פ
ו		ו	ו		ו	ו	ו	ו	ו	ו, ז, ז
ח, ח		ח	ח		ח	ח	ח	ח	ח	ח

Prilog 4

	SABAEAN	LIHYANIC	THAMUDENIC	SAFAHITIC	EARLY ETHIOPIC
	ሐሐ	ሐሐ	ሐሐ	ሐሐ	ሐሐ
			ጠ ጦ		
b	በበ	በበ	በበ	በበ	በበ
g	ገ	ገ	ገገ	ገገ	ገገ
d	ዘዘ	ዘዘ	ዘዘ	ዘዘ	ዘዘ
d	ዘዘ	ዘዘ	ዘዘ	ዘዘ	ዘዘ
h	ሃሃ	ሃሃ	ሃሃ	ሃሃ	ሃሃ
w	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ
z	ዘዘ	ዘዘ	ዘዘ	ዘዘ	ዘዘ
h	ሂሂ	ሂሂ	ሂሂ	ሂሂ	ሂሂ
h	ሠሠ	ሠሠ	ሠሠ	ሠሠ	ሠሠ
t	ገገ	ገገ	ገገ	ገገ	ገገ
t	ገገ	ገገ	ገገ	ገገ	ገገ
y	የ	የ	የ	የ	የ
k	ሐሐ	ሐሐ	ሐሐ	ሐሐ	ሐሐ
l	ገገ	ገገ	ገገ	ገገ	ገገ
m	ገገ	ገገ	ገገ	ገገ	ገገ
n	ገገ	ገገ	ገገ	ገገ	ገገ
s	ሐሐ	ሐሐ	ሐሐ	ሐሐ	ሐሐ
g	ገገ	ገገ	ገገ	ገገ	ገገ
c	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ
p	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ
d	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ
s	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ
q	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ
r	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ
ṣ	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ
t	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ
t	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ	ወወ

JUŽNO SEMITSKI ALFABET
(Encyclopaedia Britannica, Vol. I, A to Anstey, 1967, 663, 665)

Prilog 5

	Znakovi	ime i glas	Hieroglifi	Hieroglafi	Slogovi	Slogovni (hieroglifi)	Glas	Klasni glas	Klasifikacijski	Latinski		
										stari	Noviji	glas
1.	Kirana (Hathori)	aleph					4 A A	A	A	AAAAA	A	a
2.	Kuda (Isis)	beth					8 B B B	B		BB	B	b
3.	Onenizvo	gimel					7 G G	G	7	G G G	C	g c
4.	Voda	daleth					Δ Δ Δ	Δ		D O D	D	d
5.	Uskiki (Isis)	he					3 E E E	E	3	E E E	E	e
6.	Koduta (Isis)	vav					Y Y	Y	1	F F F	F	f
7.	Ukrozni slop	zajin					Z Z	Z	4	Z Z Z	Z	z
8.	Lotos	teht					H H H	H	B	B H H	H	h
9.	Zalena lica	teht					0 0 0	0	0	—	—	
10.	Eg Set (Donji Egipat)	jod					I I I	I	I	I I I	I	i
11.	Bitka Gornjeg Egipca	kaph					K K K	K	X	K K K	K	k
12.	Horizontal	lamed					L L L	L	✓	L L L	L	l
13.	Voda	meme					M M M	M	H	M M M	M	m
14.	Vodena zmija (Isis)	nun					N N N	N	H	N N N	N	n
15.	riba	samach					3 3 3	3	—	—	—	
16.	Cao	sin					0 0 0	0		0 0 0	O	o
17.	Usta	pe					P P P	P	1	P P P	P	p
18.	Obraz	sade					M	—	M	—	—	
19.	Trojuh	kaph					Q	—	Q	Q Q Q	Q	q
20.	Glava	res					R R R	R	Q	R R R	R	r
21.	Siba (phallus)	sin					S S S	S	2	S S S	S	s
22.	Bitka (načelul)	teht					T T T	T	1	T T T	T	t
23.							V	Y	V	Y V V	V	u v
24.							X	X		X X	X	ks
25.							Φ	Φ	0	—	—	f
26.							X ↓	—	—	—	—	sh
27.							Ψ *	Υ	↓	—	—	ps
28.							Ω	Ω	—	—	—	o
29.									8	—	—	f

HISTORIJA ALFABETSKIH ZNAKOVA
(Hrvatska enciklopedija, Svezak I, A–Automobil. Zagreb 1941, 227)

Prilog 6

Varijanta	a	b	g	d	e	v	z (=ss)	h	θ	ι	k	l	m	n	
TARENTINE-IONIC c. 280 B.C.	A and A	B	..	Δ	Ε	Ϛ	..	+	..	ι	K	Λ	M and M	Ν	
CUMAE VICENTURY B.C.	+A A	B	<	Δ D	Ε	..	...	B	⊕	ι	K	Λ	M	Ν	
FORMELLO	A	B	< with C	D	Ε	Ϛ	#	B	⊕	ι	K	Λ	M	Ν	⊕
CAMPANO- ETRUSCAN (1) ABECDARIA	+A A		(+)		Ε	Ϛ	I, I, I	B	(O, ⊕, ⊕)	I, I, I	(O)	Λ	M	Ν	
(2) INSCRIPTIONS	+A and A		(+)	B	Ε	Ϛ	I, I, I	B	⊕	ι	(K)	Λ	M	Ν	
OSCAN	+A and A	B and B	<	B	Ε	Ϛ	I	B	⊕	ι	K	Λ	M	Ν	
UMBRIAN	+A and A	B	(+)	(+)	Ε	Ϛ	I, I, I	⊕	I = ⊕	ι	K	Λ	M	Ν	
FALISCAN	+A and A	(Λ)	< and <	D	Ε	Ϛ	I, I, I	B		ι	(C, and C)	Λ	M	Ν	
LATIN (1) PRAENESTE VICENTURY B.C.	+A	..	?	D	Ε	Ϛ		B		ι	K	Λ	M	Ν	
(2) COLONIAL TYPE c. 268 B.C.	Λ and Λ	B B	Λ and C = g	D	Ε	Ϛ		H		ι	(C and C = A) (rarely E)	Λ	M	Ν	
(3) URBAN TYPE c. 133 B.C.	A	B	C	D	Ε	Ϛ	Z	H	100	ι	(C = A)	Λ	M	Ν	

ALPHABET

(Encyclopaedia Britannica, Vol. 1, A to Anstey, 1967, 666)

Prilog 7

A = a) = c ꝯ = e ꝰ = x ꝱ = h ꝲ = v | = i ꝳ = k ꝴ = l
 ꝵ = m ꝶ = n ꝷ = p ꝸ = q Ꝺ = r ꝺ = s Ꝼ = t ꝼ = u
 Ᵹ = f Ꝿ = g ꝿ = h ꝺ = i Ꝼ = k ꝼ = l

1. Altetruskisch

A = a ꝰ = b ꝱ = c ꝲ = d ꝳ = e ꝴ = f ꝵ = g ꝶ = h ꝷ = i ꝸ = j Ꝺ = k ꝺ = l Ꝼ = m ꝼ = n Ᵹ = o Ꝿ = p ꝿ = q ꝺ = r Ꝼ = s ꝼ = t Ᵹ = u
 Ꝿ = f ꝿ = g ꝺ = h Ꝼ = i ꝼ = j Ᵹ = k Ꝿ = l ꝿ = m ꝺ = n Ꝼ = o ꝼ = p Ᵹ = q Ꝿ = r ꝿ = s ꝺ = t Ꝼ = u ꝼ = v Ᵹ = w Ꝿ = x ꝿ = y ꝺ = z

2. Oskisch

A = a ꝰ = b ꝱ = c ꝲ = d ꝳ = e ꝴ = f ꝵ = g ꝶ = h ꝷ = i ꝸ = j Ꝺ = k ꝺ = l Ꝼ = m ꝼ = n Ᵹ = o Ꝿ = p ꝿ = q ꝺ = r Ꝼ = s ꝼ = t Ᵹ = u
 Ꝿ = f ꝿ = g ꝺ = h Ꝼ = i ꝼ = j Ᵹ = k Ꝿ = l ꝿ = m ꝺ = n Ꝼ = o ꝼ = p Ᵹ = q Ꝿ = r ꝿ = s ꝺ = t Ꝼ = u ꝼ = v Ᵹ = w Ꝿ = x ꝿ = y ꝺ = z

3. Umbrisch

A = a ꝰ = b ꝱ = c ꝲ = d ꝳ = e ꝴ = f ꝵ = g ꝶ = h ꝷ = i ꝸ = j Ꝺ = k ꝺ = l Ꝼ = m ꝼ = n Ᵹ = o Ꝿ = p ꝿ = q ꝺ = r Ꝼ = s ꝼ = t Ᵹ = u
 Ꝿ = f ꝿ = g ꝺ = h Ꝼ = i ꝼ = j Ᵹ = k Ꝿ = l ꝿ = m ꝺ = n Ꝼ = o ꝼ = p Ᵹ = q Ꝿ = r ꝿ = s ꝺ = t Ꝼ = u ꝼ = v Ᵹ = w Ꝿ = x ꝿ = y ꝺ = z

4. Alateinisch (Forumcippus zw. 650 u. 600 v. C.)

A = a ꝰ = b ꝱ = c ꝲ = d ꝳ = e ꝴ = f ꝵ = g ꝶ = h ꝷ = i ꝸ = j Ꝺ = k ꝺ = l Ꝼ = m ꝼ = n Ᵹ = o Ꝿ = p ꝿ = q ꝺ = r Ꝼ = s ꝼ = t Ᵹ = u
 Ꝿ = f ꝿ = g ꝺ = h Ꝼ = i ꝼ = j Ᵹ = k Ꝿ = l ꝿ = m ꝺ = n Ꝼ = o ꝼ = p Ᵹ = q Ꝿ = r ꝿ = s ꝺ = t Ꝼ = u ꝼ = v Ᵹ = w Ꝿ = x ꝿ = y ꝺ = z

5. Faliskisch

A B C D E F Z H I K L M N O P Q R S T V X

6. Lateinisch (noch zu Ciceros Zeit)

M. EBERT: REALLEXIKON DER VORGESCHICHTE

ERSTER BAND

AAL-BECHNEIDUNG. Berlin 1924, Taf. 33